

Národní identita a nacionalismus

Komentáře k četbě a otázky do semináře

Johnson, N. C. (2002) The Renaissance of Nationalism. In Johnston, R. J., Taylor, P. J., Watts, M. J. (eds.) Geographies of Global Change. Remapping the World. 2nd. ed. Blackwell, Oxford, str. 130-142.

V tomto článku lze nalézt jak teoretické úvahy o nacionalismu, tak popis jeho skutečné podoby na konkrétních případech. Důraz je kladen na to, jaké události ovlivňují formování národa. Některé pasáže se mi docela obtížně těžce četly, nicméně v článku jsem našla řadu zajímavých podnětů. Zajímavé pro mě bylo zejména pojednání o roli jazyka v nacionalistickém procesu.

Autor článku se zamýšlí nad pojmy, událostmi a věcmi, které ovlivňují a formují národ. Může však jít o manipulaci. Souhlasím s autorem, že prosinec 1989 byl měsícem velkých změn pro světovou geopolitickou mapu a pro východní Evropu.

Nacionalismus a pojem národnosti může být ohrožen odlišným jazykem, symbolickou krajinou, kulturní ikonou, rodem či vymezením hranic. Autor na řadě příkladů vykresluje výsledky porušení „zásad“ lokace národa, takže dochází ke konfliktům, a to jak na regionální, tak na mezinárodní úrovni. Pospolitost národa upevňují takové prvky, které slučují pomyslnou společnost, tzn. Národ dohromady a vytváří pocit sounáležitosti. Takovým prvkem může být hymna, noviny, které každý den čtou zástupy lidí, jazyk, kterým národ mluví, pevně vymezené hranice, mezi kterými se spoluobčané pohybují. Důležité je mít též zpětnou vazbu na minulost, mít své hrdiny, i když třeba znovunalezené, tradice, ke kterým se národ může vždy vracet nebo si utvářet nové. Nejasně formulová mi přišla část článku o rodové nerovnosti postavení mužů a žen v rámci nacionalismu.

Zajímavá byla část o národním památnících. Je zajímavé se dozvědět jak mohou tyto památníky ovlivňovat národní vnímání. Na druhou stranu bych jim nepřisuzoval velikou moc. V našem prostředí byl boom památníků způsobem snahou nahradit komunistické idoly nějakými jinými. Opravit dějiny. Byla to spíše snaha vymezit se vůči minulosti. Nemyslím si, že v naší společnosti hráli nějakou větší roli.

Část o genderové aspektu nacionalismu nepřinesla nic velmi překvapivého. Ženy jako pasivní političtí hráči (hráčky) – aktivní rodičky.

zajímavé je jakou roli oba autoři /první i druhý článek/ přisuzují vynálezu knihtisku. S autorem textu víceméně souhlasím, až na jednu zásadní věc. Nemyslím si, že fenomén nacionalismu je jakousi dobovou módou – umělým lidským konstruktem – ale že je součástí lidské společnosti v podstatě od počátku věků. Tudíž se nedomnívám, že by nacionalismus mohl v dohledné době vymizet.

Článek byl zajímavý, je zde uvedeno dost názorných příkladů. Například pasáže týkající se významu soch, monumentů a jiných historických symbolů. Já osobně bych ale zbytečně nepřeceňoval význam těchto artefaktů, tak jak mi přijde že z článku vyplívá. Ale každý člověk je samostatný jedinec a každý tudíž může mít svůj názor. Příslušnost k národu nespočívá v sochách ale každý člověk musí mít tuto identitu v sobě.

Souhlasím s autorem, že ať už to byly prvky historické, jazykové či symbolické, od konce studené války se diskurz nacionalismu zvýšil. Je ale otázkou, zda v době globálních konfliktů -zejm. těch (stále se jako příklad v mysli vynořujících) teroristických -popularita národů

obstojí. Nebude nakonec nejistota z nepřítele kapitalisty přemožena nejistotou z teroristy? (suverénní ale „slabý“ národ vs. mezinárodní avšak „silná“ společenství)

V souvislosti s tématem „státotvornosti“ mě napadla otázka týkající se etnických menšin – např. Romové jako početná etnická skupina jsou rozptýleny téměř po celém světě. Mají svou historii, jazyk, pevné a silné kulturní tradice, komunitní skupinové cítění. Proč se jim v historii nikdy nepovedlo vytvořit si vlastní stát? Může za to jejich nomádský způsob života (příčina či důsledek?) či např. absence vlastní literatury, vlastního psaného jazyka, který by měl schopnost přimět dostatečný počet těchto lidí k tomu, aby o sobě navzájem více uvažovali..?

S autorem souhlasím zejména v tom argumentu, že multikulturní idea je zřejmě neuskutečnitelnou utopií. Což je patrné pozorovat i na dnešním chování Ruska, které se pokouší o renesanci vlastních národních symbolů a hrdinských postav, tím, že např. zavádí národní svátky na počest významných panovníků (Mikuláš). A navzdory světovým tendencím multikulturního charakteru se obrací k „národním zájmům“ atd., což je patrné i v politice uplatňované vůči Čečensku.

Pokud je řeč o národu, okamžitou asociací pro mě je stát, který pro mě tento národ reprezentuje. Osobně si nedovedu představit národ bez státu i když tyto dva pojmy nevnímám totožně. Je tedy možné, aby národ existoval i bez něj? Z článku plyne, že politická struktura národního státu s sebou nese spoustu konfliktních otázek jako je otázka jazyková či územní. Autorův závěr, že i dnes je myšlenka národního státu stále aktuální, vyznívá, že je to s podivem. Co by tedy tuto strukturu mělo či mohlo nahradit? Z mého pohledu by určitým řešením problémů uvnitř národních států mohla být decentralizace a řešení problémů „zespoda“ na místě jejich vzniku, což by přizpůsobilo systém potřebám různých menšin a regionálním zvláštnostem, které jsou často příčinou těchto konfliktů. To by oslabilo centrální moc státu, který by ale zřejmě zůstával dál – jen ve změněné podobě.

Dobré jsou příklady v kapitole Monumenty a nacionalismus. Zde si člověk uvědomí, že jde pokaždé o stejné principy, které jsou používány k prosazování jednotlivých mocenských zájmů. Je jedno v jakou ideologii (euroobčan, socialismus, severokorejský režim), pořád jde o to samé.

Anderson, B. (2003) Pomyslná společenství. In Hroch, M. (ed.) Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů. Sociologické nakladatelství, Praha, str. 239-269.

Přes deklarovanou neuchopitelnost termínu nacionalismus podal autor dostačující definici pojmu i jeho analýzu. Pokud se jedná o to, proč je nacionalismus hybnou silou válek, odpověď musíme hledat v jeho kulturních kořenech. S tím souhlasím za předpokladu, že existuje spojitost také mezi kulturou a lidskými emocemi, protože vraždění ve jménu národa je založeno na iracionálních emocích. Autor cituje Toma Nairna, který označuje nacionalismus „patologií vývoje moderní historie“. Za patologický jev se nacionalismus jistě dá, otázkou však je, jestli jeho všechny formy.

Text nám umožňuje zamyslet se nad pojmem národ a nabízí nám možnou definici. Souhlasím s autorem, že lidský život je plný kombinací nutnosti a náhody, všichni jsme si vědomi nahodilosti a neúprosnosti svého konkrétního genetického dědictví, pohlaví, doby ve které žijeme, fyzických schopností, mateřského jazyka atd.

Nacionalismus považuji za ideologii. Předpokládám, že každý z nás je nacionalista, záleží však na míře.

Autor nás seznamuje s nacionalismem nezvyklým způsobem, uplatňuje vykreslení nacionalistického aspektu jakožto paralely sounáležitosti v simultánním světě. Důležité je uvědomit si rozdílnost historického děje v literatuře, kdy od 18. Století byl psán novým způsobem, nikoli jako stará klasická díla, tedy s vypravováním děje po pořádku, ale nová díla pracují se simultánním časem, který zaznamenává více dějových pásem. Autorovi vyčítám skladbu děl, která použil k podpoření své teze. Na jednu stranu bylo sice zajímavé seznámit se s literaturou, která není v osnovách na školách, tzn. s tzv. klasikou, na druhou stranu je to ovšem trochu na škodu, neboť čtenář nemá možnost okamžité zpětné reflexe. Kdyby byla použita známější díla, byla by autorova teze více uhodila hřebík na hlavičku.

Text je psán velmi osobním tónem, v některých pasážích si autor z nacionalismu „utahuje“.

Závěrečná část o změně vnímání času mi nebyla zcela jasná. Možná také proto, že si nedokážu představit právě to staré vnímání času – to jak byl vnímán čas a společnost ve středověkém náboženském pozadí. Osobně nacionalismus odsuzuji, ale zároveň je v mém nitru a občas se projevuje. Stejně jako když environmentalista kritizuje nadměrnou spotřebu, ale občas také rád nakupuje.

Jelikož jsem nemohl text dočíst nevím, co autorka jeho napsáním chtěla říci. Připadá mi plný citací vytržených z kontextu, obracení se na autority – jako je například Marco Polo – v případě, kdy chce dokázat nějakou svou domněnku, tak vytáhne z hlubin dějin cestovatele – navíc o tom, jestli Marco Polo skutečně napsal Milion panujících obecně dost velké pochybnosti – a z nějakého jeho postřehu dojde k tomu, že Chán byl multináboženský humanista. Těchto případů je na každé stránce dosti. Taktéž používání pojmu marxista používá pro různé odnože „potomků“ Marxových myšlenek – což by si akademik neměl dovolit. A že jednou z vážných příčin války v Indočíně byla intervence armády USA do Vietnamu – o tom raději nepíše. Text je navíc zbytečně složitý.

Článek mě blíže seznámil se základními pojmy. Národ, nacionalismus. Nemyslím si, že mi je nějak konkrétněji vysvětlil a ujasnil. Pochopil jsem, že se jedná o ideologii, s jejíž pomocí lze v určitém případě ovládat masy lidí. Jedná se o velmi nebezpečnou ideologii, která také stojí za téměř většinou všech konfliktů v posledním století. Je potřeba vnímat to že někam patřím, mám národ, ale všechno má své meze. Proč bych kvůli tomu měl někoho třeba zabít. Ať se každý hlásí k národu k jakému chce.

Článek se mi jevil trochu rozevlátý, stálé odkazy na poznámky pod textem rušily kontinuitu čtení. Některé věty působily nesrozumitelně. př. „*Nic v nás nevyvolává silnější pocit foucaultovských náhlých diskontinuit vědomí, než když vedle této knihy postavíme dřívější nejslavnější literární dílo, jehož autorem je „Indio“ Francisco Balagtas (Baltazar) –(...)* Anderson, s. 262. Přesto byl text zajímavý a pomohl mi k uvědomění si několika kulturně-historických souvislostí, o kterých jsem dříve neuvažovala.

Text od Benedicta Andersona je určitě zajímavý. Na mnoha příkladech z literatury, historie ukazuje, jak odlišně může člověk chápat sebe jako jedince, jako součást nějakého společenství, jako částku v přesně ohraničeném organismu. Je to zajímavá a erudovaná sonda do pozadí toho, co dnes nacionalismus je, jak se vyvinul, z čeho vzešel... jen bych vytkl občasnou složitost při snaze vyargumentovat své teze, některé pasáže textu je třeba opravdu přelouskat.

Je velice zajímavé, že pojetí národa tak, jak je vymezované v teorii mezinárodního práva veřejného poměrně přesně odpovídá výše zmíněnému pojetí. Hlavním

pramenem mezinárodního práva veřejného (mezistátního) jsou právní obyčeje. Zdá se že nacionalismus takovým „pramenem“ už několik set let je.

S autorem souhlasím zejména v tom argumentu, že nacionalistická hnutí vyvstávají právě v dobách, kdy hlavní tendence usilují o sjednocení kultur, národů atd., které do jisté míry vykořeňují člověka z každodenních zvyklostí, na kterých vystavil svoje jistoty a zároveň mu nabízí alternativy, které jsou zejména z důvodů zaběhlých rituálů a tradic velmi těžko přijatelné. A právě v této době přichází nacionalismus, který často odkazuje k zaručeným a dobrým radám a tradicím otců a předků, dává důležitost každému jednotlivci bez ohledu na to, jak je společensky postavený, čistě jenom proto, že náleží k určitému národu. Tím v podstatě nabízí (zejména utlačovaným) národům jistou ideologickou oporu.

Andersenova interpretace nacionalismu, jeho kořenů a odlišnosti od přednacionálních dějin, na mě působí věrohodně. Pouze se domnívám, že v některých bodech je poněkud obtížněji pochopitelná. T o se odvažuji tvrdit na základě četby Guadinioho Konce novověku, který, i když nemluví explicitně o národech a nacionalismu podává ve svém díle výklad i tohoto fenoménu, podle mě však v mnohem širších sociálních souvislostech a i jaksí srozumitelněji.

Článek mě velmi zaujal. Autorovo pojetí národa jako pomyslného společenství (založený tedy na představě, kterou sdílejí všichni, ale vlastně ji nemají zkušenostně podloženu) mi připadá odvážné. Jeho argumentace a styl není zrovna nejčistší. Slovní obraty působí dojmem, že pokud si nemyslím to, co autor, tak jsem úplně hloupá a nevzdělaná. Některé teze, které mě připadají velmi zpochybnitelné, prezentuje jako samozřejmosti – např. to, že myšlenka evoluce (tj. vývoje) je naprosto neslučitelná s představou kontinuity, že křesťanství podává uspokojivé vysvětlení, proč mám postižené dítě (vzpomeňme je Leibnizovu Theodiceu). Je viditelně inspirován Auerbachovou Mimesis a používá podobné analýzy textů, což přináší zajímavá zjištění.

Zaujala mne hlavně úvodní část textu, kde se autor snaží definovat národ. Jak národ vnímat? Jako umělou konstrukci nebo pojem vzniklý v důsledku historického sledu událostí? Tady se přikláním k autorovi, který varuje před vnímáním nacionalismu jako politické ideologie. I když národ je reprezentován národním státem, který je dnes uměle vytvořeným systémem, který však nechápu jako jeho synonymum. Myslím, že člověk potřebuje být součástí určitého společenství a pokud určitou skupinu lidí pojí dohromady určité znaky – v případě národa jazyk, kultura, tradice, historie, území – cítí s těmito nekonkrétními osoba určitou sounáležitost aniž by sám sebe musel jakkoli vymezovat.

Národ, národní identita, národní hrdost.... Výrazy, které jsou skloňovány ve všech pádech od svého vzniku a nabývají během svého putování historií různých poloh, od formování čechoslováků, extrémního nacionalismu v Třetí říši a v současnosti nalézání polohy národ v Evropské unii. Článek mi připomněl, že tento výraz je prázdný a hraje velmi důležitou roli při manipulaci s masou, která se s tímto výrazem ztotožňuje.

Otázky

- Myslíte si, že je politika nebo celý projekt EU proti tradicím nacionalismu?

- Mají podle Vás vzniknout nové státy jako jsou Čechy, Morava a Slezsko? A jsou u nás tyto myšlenky vůbec aktuální na jakémkoliv poli působnosti (politickém, ekonomickém, kulturním..)?
- Může se Američan s českými předky cítit stále Čechem, aniž by česky uměl už sotva pozdravit?
- Jaký vliv má internet na posílení či oslabení národní identity? A co pojem národní internety?
- Jsou důsledky nacionalismu spíše pozitivní nebo negativní?
- Co znamená globalizace pro národní suverenitu?
- Měl by být nacionalismus opravdu spojován s náboženstvím? Nevede to k náboženským válkám?
- Má vnucení vymyšlených tradic stejný vliv na malé skupiny v rámci velkých států i na ustanovené hlavní kultury?
- Jak se dá formulovat národní vědomí?
- Jaké typy národních monumentů nejvíce podporovaly ukotvení národních mýtů?
- Bylo by možné založit na myšlence stát = národ všechny státy světa ?
- Přistěhovali by se lidé do svého státu ?
- Jak by se lidé určitého státu chovali k etnickým menšinám ?
- Došlo by k úpadku latiny, pokud by nedošlo k tiskařskému podnikání ?
- Jak můžeme definovat národ ?
- Můžeme označit nacionalismus jednoznačně za pozitivní(negativní) ?
- Od jakého okamžiku můžeme říci, že se historie začala zabývat nacionalismem?
- Má pro nás nacionalismus stále větší význam?
- Uvědomujeme si jej jakožto uklidňující paralelu mezi námi a zbývajícími občany našeho národa?
- Je rozdíl mezi vnímáním pojmu nacionalismu u žen a mužů?
- Existuje národní uvědomění v očích těch, kteří žijí v nekonfliktním prostředí, tzn. Mají potřebu si svou národnost uvědomovat? Je taková společnost?
- Dle mého názoru je nacionalismus považován dříve než autor udává. Co vedlo autora k tomu, že opominul alespoň letmý nástin nacionalismu za dob antického Říma či Egyptské říše?
- Jaký vliv má posilování nacionalismu v poslední době na mezinárodní politiku životního prostředí. Může to mít vliv pozitivní, ve smyslu, kdy každý se snaží o dobro svého národa a tlačí tak na řešení mezinárodních ekologických problémů?
- Jak je slučitelný nacionalismus a sjednocování Evropy. Jsou konkurenční nebo naopak mohou působit synergicky?
- Je možné, že pojem nacionalismus si časem vybuduje nějaké pevnější kořeny a získá potřebnou objektivitu, nebo naopak bude ztrácet na významu?

- Je otázka národní identity skutečně tak důležitá v době globalizace a snahy o propojování kultur? Mám na mysli například obavy ze ztráty českých tradic, které se například vyskytly při vstupu ČR do Evropské unie. Nebo platí, že silná národní identita přežije i tlak globalizace a masovosti a nemusí se tak ničeho obávat?
- Co bylo skutečnou příčinou války v Indočíně?
- Je nacionalismus lidským konstruktem posledních několika staletí, nebo je pevnou součástí našeho bytí?
- Co by se dle autorů stalo, kdyby nedošlo k vynálezu knihtisku?
- Nevýhody socialismu jsou zřejmé. Existují i výhody či skutečnosti, které by bez nacionalismu nevznikly a je tudíž proto udržovat ideje nacionalismu i v dnešní době?
- Musí být nutně každý příslušníkem určitého národa? Myslím tím zda je nutné hlásit se k nějakému národu? Život to přece nezjednoduší ani neovlivní.
- Má nacionalismus i v dnešním globálním světě ještě nějaké místo?
- Bude role národních států v procesu sjednocování EU formou společných direktiv a nařízení v budoucnu upadat? Nebude proto později touha národů po sebeurčení důvodem rozkolu, případně rozpadu EU?
- Proč jsou tak důležité různé monumenty a pomníky neznámých padlých?
- Jak by se asi cítil občan antické polis, kdyby mu někdo řekl, že je součástí nějakého – podle dnešních parametrů definovaného – národa?
- Je pro nacionalismus tak důležité mít své heroické předky, dějiny? Není to jen konstrukt moderních společenských věd?
- Je pro Evropany (potažmo celou západní kulturní oblast) latina opravdu již mrtvým jazykem?
- Jaké příjmení měl Mojmír, jeden z prvních českých knížat?
- Je možné nacionalismus potlačovat a odbourávat ze života intelektuálními dekonstrukcemi?
- Je nacionalismus zdrojem legitimacy při uplatňování veřejné moci uvnitř státu?
- Jak to, že existují i dnes monarchie?
- Je etnocentrické chápání národa nebezpečnější, než politické chápání národa?
- Jak moc jsou selektivní čtení minulosti a stavění soch typické právě pro český národ?
- Jakou roli mohou hrát místní elity právě v procesu utváření národa?
- Mohla by se stát pro etnické menšiny nebezpečnou i většinová kulturní hegemonie?
- Zajímalo by mne, zda představa ženy jako symbolu svobody a spravedlnosti vychází z primitivních představ kmenů o ženě jako matce, symbolu plodnosti a hojné země?

- Je poněkud zvláštní, že systémy založené na konzervativních metodách stále oslovují lidi. Například, když si papež Pavel II. zvolil jako symbol obrody křesťanství opět kult Pany Marie – bohorodičky.
- Autor uvádí noviny jako symbol „pomyslného společenství“, jelikož tím nabízí posvátný jazyk ke sdílení. Nejsm si zcela jista, zda toto platí i dnes? Nepochybují o tom, že noviny či média mohou být silným prostředkem v utvrzování společenských myšlenek atd. Ale mají dnešní noviny skutečně nacionální charakter? Není spíše možné, že stejným způsobem budou číst a vybírat články dva rolníci z rozdílných zemí, než ten samý rolník bude sdílet tento rituál s bankovním makléřem stejného státu?
- Nesdílí tedy tento rolník spíše pomyslné společenství s rolníkem v jiném státě, než se bankéřem ve stejném národě? Jenže v tomto případě bychom mohli znovu mluvit spíše o internacionální síle hnutí jako byl marxismus atd.
- Jak by se mohlo vyvíjet národní uvědomování, existoval li by jen jeden náboženský systém, který by si obhájil svou legitimitu proti rodí se vědě?
- Je vznik národních států determinován válečnickými ambicemi tehdejší Evropy?
- Je závoj národnosti, národa pro obyčejného člověka náhradou za ztraceného Boha, nebo jen vězeňská pouta nasazená politickými elitami?
- Za jakých podmínek se bude možné zbavit tíhnutí k nacionalismu?
- Kde bere národní stát legitimitu v době rizikových společností?
- Kdo si vůbec může přát zánik nacionalismu a proč?
- Autorka používá termín národ a etnikum. Jaký je mezi nimi rozdíl?
- Je etnická příslušnost výsledkem přirozené vývoje a pocit národní identity výsledkem cílevědomých snah „někoho“?
- Dá se z toho tedy vyvodit, že pocit národní identity je uměle vytvářen, je to dobré prostředí pro uplatnění moci?
- Je v principu nacionalismu obsažen konflikt implicitně (buzení subnacionalismů)?
- Spějeme k „internacionalistickému řádu 21. století“?
- Jaký celosvětový geopolitický systém by mohl nahradit šachovnici národů?
- Sahá snaha o vytváření vědomí euroobčanství jen další formou nacionalismu, nebo je to velkorysý tah k setření nacionalismů?
- Jakou roli hraje národní uvědomění v dnešní Evropské unii?
- Je stále nacionalismus nebezpečný i přes negativní zkušenosti z nacistického Německa?
- Má člověk připojený na Internet národnost?
- Mladí němci a 2. Světová válka v kontextu mladí češi a poválečný odsun?
- Jaké lidské pudy jsou citlivé na projev nacionalismu? Máme nacionalismu zakódován v genech, vývoji?